

Hołd dla Polaków zamordowanych w Palmirach

22.6.2026 - | Instytut Pamięci Narodowej

22 czerwca 2026 r. na Cmentarzu Wojennym w Palmirach zastępca prezesa Instytutu Pamięci Narodowej dr Mateusz Szpytma uczcił pamięć Polaków zamordowanych przez niemieckiego okupanta podczas masowych egzekucji przeprowadzonych w ramach akcji AB.

Dr Mateusz Szpytma złożył kwiaty na grobach wybitnych przedstawicieli życia publicznego II Rzeczypospolitej, którzy zostali rozstrzelani przez Niemców 21 czerwca 1940 r. Hołd oddał Maciejowi Ratajowi – marszałkowi Sejmu II RP i działaczowi ruchu ludowego, Mieczysławowi Niedziałkowskiemu – politykowi związanym z Polską Partią Socjalistyczną, a także Januszowi Kusocińskiemu – mistrzowi olimpijskiemu i jednemu z najwybitniejszych polskich lekkoatletów.

Mimo upływu dekad Instytut Pamięci Narodowej wciąż powraca na tereny wokół Palmir z pracami archeologicznymi, aby mieć pewność, że szczątki wszystkich pomordowanych zostały odnalezione i godnie upamiętnione.

Przeprowadzone po wojnie prace ekshumacyjne doprowadziły do odkrycia 22 grobów zbiorowych z których wydobyto ciała 1734 ofiar. Zostały one pochowane na utworzonym w 1948 r. cmentarzu – mauzoleum w Palmirach. Podstawą do wznowienia badań przez IPN była analiza materiałów historycznych, które wskazują na to, iż w trakcie pierwotnych ekshumacji nie podjęto wszystkich szczątków.

W 2023 roku IPN rozpoczął poszukiwania w Palmirach. W maju 2026 r. przeprowadziliśmy czwarty etap poszukiwań w Palmirach, podczas których odkryto kolejne ludzkie szczątki. Były to zarówno luźne kości, jak i zachowane w częściowym układzie anatomicznym. Zabezpieczono również przedmioty osobiste należące do ofiar oraz łuski i pociski będące bezpośrednim świadectwem przeprowadzanych na miejscu egzekucji. W sąsiedztwie grobu zbiorowego, ujawniono pojedynczą jamę grobową, w której także natrafiono na ludzkie szczątki.

Maciej Rataj – działacz i poseł Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie”, „Piast”, Stronnictwa Ludowego, jeden z twórców konstytucji marcowej w 1921 roku, od 1922 roku marszałek Sejmu, w latach 1931–1939 członek Naczelnego Komitetu Wykonawczego Stronnictwa Ludowego i redaktor „Zielonego Sztandaru”, w latach 1935–1939 w czasie pobytu Witosza na emigracji pełnił obowiązki prezesa SL, w październiku 1939 roku jeden z inicjatorów ludowej konspiracji i współtwórców Głównej Rady Politycznej przy Związku Walki Zbrojnej, wcześniej zastępca komisarza cywilnego przy Dowództwie Głównym Służby Zwycięstwu Polski. Aresztowany przez gestapo i rozstrzelany w Palmirach 21 czerwca 1940 roku.

Mieczysław Niedziałkowski – polityk, wybitny działacz PPS, poseł na Sejm RP, redaktor naczelnego dziennika „Robotnik”. Jego kariera rozpoczęła się jeszcze w czasach zaborów, kiedy jako uczeń gimnazjum angażował się w działalność socjalistycznych komórek niepodległościowych. Nie pozostał bierny również w warunkach wojennych, oddając swoją energię i talent dziennikarski sprawie obrony Warszawy w 1939 r. Uznawany jest za jednego z głównych organizatorów cywilnej

obrony stolicy. Został aresztowany przez Niemców w grudniu 1939 r. i na mocy wyroku sądu polowego rozstrzelany w Palmirach 21 czerwca 1940 r.

Janusz Kusociński – urodził się 15 stycznia 1907 r. w Warszawie. Był absolwentem Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego – CIWF (dzisiejszej AWF), nauczycielem oraz instruktorem wychowania fizycznego w latach okupacji. Jako zawodnik reprezentował barwy stołecznej Sarmaty i Warszawianki. Po upadku Warszawy i państwa polskiego włączył się do działalności konspiracyjnej, używając pseudonimu „Prawdzie”. Aresztowany 28 marca 1940 r. – w bramie domu, w którym mieszkał, przy ulicy Noakowskiego 16 – po trzech miesiącach śledztwa pełnego brutalnych przesłuchań w więzieniach na Szucha i Pawiaku, zginął rozstrzelany w Palmirach (na skraju Puszczy Kampinoskiej) w masowej egzekucji, jak wielu polskich patriotów. Na szczątki jego zwłok trafiono po wojnie w czasie ekshumacji w Palmirach, gdzie wykryto 24 zbiorowe mogiły.

Ewa Wójcicka: Tylko sosny były świadkami. Egzekucje w Palmirach

Palmiry, nieduża wieś położona na północ od Warszawy, w świadomości wielu Polaków zapisały się jako symbol masowych zbrodni hitlerowskich, popełnionych głównie na przedstawicielach stołecznej inteligencji.

Przed wybuchem II wojny światowej w okolicy znajdował się skład amunicji, przez miejscową ludność nazywany powszechnie prochownią. W czasie walk o Warszawę we wrześniu 1939 r. składnica ta zaopatrywała obrońców stolicy. Na początku okupacji Niemcy rozebrali fundamenty budynków i zdemontowali szyny kolejowe. Wycięli także drzewa wokół polany.

Staranne przygotowania

Przed egzekucją starannie przygotowywano doły śmierci o głębokości 2,5-3 i długości 30 lub więcej metrów. Pracę tę wykonywali członkowie *Hitlerjugend* albo oddział *Baudienst* ze wsi Łomna. Ofiary przywożono przede wszystkim z więzienia Policji Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa Dystryktu Warszawskiego przy ul. Dzielnej 24/26, potocznie zwanego Pawiakiem, a także z więzienia przy ul. Rakowieckiej. Transporty odbywały się o świcie, a osadzonym pozwalano na zabranie rzeczy osobistych oddanych uprzednio do depozytu więziennego oraz walizek, plecaków i paczek żywnościowych, stwarzając złudzenie wywózki do obozu koncentracyjnego. Dopiero przybycie samochodów ciężarowych na miejsce egzekucji wyjawiało prawdziwy zamiar oprawców – więźniom krępowano bowiem ręce i zasłaniano oczy, a następnie doprowadzano ich grupami na polanę, gdzie byli ustawiani nad przygotowanym dołem. Egzekucje przeprowadzał pluton policji lub SS. Po straceniu miejsce dokładnie maskowano igliwem i mchem oraz sadzono tam młode sosny.

Nie tylko *Außerordentliche Befriedungsaktion*

Pierwsze egzekucje odbyły się 7 i 8 grudnia 1939 r. Niemcy rozstrzelali wówczas kolejno 80 i 70 osób – jak przekazał Ignacy Cofta, który widział auta ciężarowe wiozące cywilów. Kilka dni później, 14 grudnia, popełniono następną zbrodnię, mordując 46 osób. W 1940 r. egzekucje w Palmirach były kontynuowane, a ich nasilenie przypadło na czerwiec. Wcześniej, pod koniec marca, dokonano masowych aresztowań wśród ówczesnej inteligencji: działaczy politycznych i społecznych, nauczycieli, prawników, urzędników, lekarzy, duchownych. Egzekucje z 1940 r. były elementem Nadzwyczajnej Akcji Pacyfikacyjnej (*Außerordentliche Befriedungsaktion* – AB). Do pierwszych mordów doszło 14 czerwca, kiedy rozstrzelano 20 osób – aresztowanych w styczniu 1940 r. członków Polskiej Ludowej Akcji Niepodległościowej (PLAN). Największą zbrodnię popełniono 20 i 21 czerwca 1940 r., gdy rozstrzelanych zostało 358 osób. Śmierć w palmirskich lasach ponieśli wtedy: Maciej

Rataj – marszałek Sejmu II RP, Janusz Kusociński – sportowiec, złoty medalista w biegu na 10 km na igrzyskach olimpijskich w Los Angeles w 1932 r., Mieczysław Niedziałkowski – działacz Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS), Jan Pohoski – wiceprezydent Warszawy.

W czasie narady odbywającej się 23 lipca 1940 r. generalny gubernator Hans Frank obwieścił zakończenie akcji AB, lecz egzekucje w palmirskich lasach trwały nadal. 30 sierpnia rozstrzelano 87 osób, a 17 września – 200 więźniów Pawiaka. Równie krwawo zapisał się w historii rok 1941. Konsekwencją dalszych mordów w Palmirach był zamach na Igo Syma, aktora i współpracownika gestapo, przeprowadzony 7 marca przez grupę bojową Związku Walki Zbrojnej. Spotkało się to z surową reakcją strony niemieckiej. W nocy z 7 na 8 marca doszło do szeregu aresztowań, na Pawiaku osadzono około 100 mężczyzn i 18 kobiet. Kilka dni później, 11 marca, 21 osób wywieziono z więzienia przy ul. Dzielnej do Palmir i tam rozstrzelano.

Ofiarami zbrodni w palmirskich lasach byli nie tylko ludzie aresztowani na terenie Warszawy. 1 kwietnia 1941 r. pozbawiono życia 20 mężczyzn z Łowicza, głównie przedstawiciele tamtejszej inteligencji; śmierć poniósł m.in. Adolf Kutkowski, łowicki wiceburmistrz. 12 czerwca rozstrzelano 30 osób przywiezionych z Pawiaka. Wśród ofiar znaleźli się Witold Hulewicz – poeta, krytyk literacki, muzykolog, a także Stanisław Piasecki – publicysta, powieściopisarz, redaktor tygodnika literackiego „Prosto z Mostu”.

17 lipca 1941 r. rozstrzelano 47 osób zabranych z więzienia przy ul. Dzielnej. Egzekucja ta jest uznawana za ostatni akt masowych zbrodni dokonywanych przez hitlerowców w palmirskim lesie. Należy jednak podkreślić, że brak co do tego pewności.

Prace ekshumacyjne i upamiętnienie

Już kilka miesięcy po zakończeniu wojny, 25 listopada 1945 r., Wydział Grobownictwa Polskiego Czerwonego Krzyża, kierowany przez Jadwigę Borytę-Nowakowską, przeprowadził ekshumacje i odnalazł 24 mogiły, zidentyfikowane przez nadleśniczego Adama Herbańskiego i innych pracowników służby leśnej. W Palmirach rozstrzeliwano też osoby pochodzenia żydowskiego, o czym świadczą znajdowane opaski z gwiazdą Dawida. Ekshumacje zakończono 10 czerwca 1946 r. Wydobyto 1720 ciał ofiar, z których jedynie około 400 zdołano zidentyfikować.

Obecnie w miejscu kaźni znajduje się cmentarz, utworzony w 1948 r. staraniem wspomnianej Jadwigi Boryty-Nowakowskiej oraz ks. Edwarda Gregorczyka. Na cmentarzu w 30 kwaterach spoczywa 2115 osób (choć mówi się również o 2204). Wśród pochowanych są ofiary innych egzekucji, do których doszło w okresie okupacji na terenie województwa mazowieckiego, m.in. na Szwedzkich Górach (1940 r.), w Laskach (1942 r.) i na wydmach Łuże (1942 r.).

W 1973 r. powstało Muzeum Walk i Męczeństwa w Palmirach, które od roku 2010 funkcjonuje jako Muzeum – Miejsce Pamięci Palmiry.

Polecamy:

- Anna Czocher: Palmiry – symbol niemieckiego okrucieństwa
- Ewa Wójcicka: Zbrodnia w Palmirach
- Jolanta Mikołajczyk: Egzekucje w Palmirach w świetle ksiąg więziennych z Mokotowa z 1940 roku
- Marcin Przegiętka: Kto podjął decyzję o przeprowadzeniu Nadzwyczajnej Akcji Pacyfikacyjnej w Generalnym Gubernatorstwie?
- Prace poszukiwawcze w Palmirach
- Zakończyły się prace poszukiwawcze w Palmirach

- IPN odnalazł szczątki ofiar niemieckiej zbrodni w Palmirach
- Komunikat w sprawie prac poszukiwawczych w Palmirach

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/244274,Hold-dla-Polakow-zamordowanych-w-Palmirach.html>